

УДК 342.124

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2024.14>

Ж. В. Мандриченко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-9114-3044

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ АКСІОЛОГІЇ: ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Для адміністративного права до переліку категорій, що є важливими для адміністративно-правової аксіології, можна додати ще декілька ключових категорій. Вони притаманні також і іншим галузям права, але мають більш вузьке поширення – у порівнянні з категоріями, які було узагальнено у перелік вище.

1. Людиноцентризм. Людиноцентризм у адміністративному праві означає орієнтацію на потреби та інтереси громадян. Це підхід, який ставить людину в центрі адміністративних процесів і рішень, враховуючи її права, інтереси та гідність. Людиноцентричний підхід вимагає від адміністративних органів забезпечення зручності, доступності та зрозумілості адміністративних процедур для громадян, а також врахування їхньої думки та зворотного зв'язку при прийнятті рішень. Це сприяє підвищенню довіри до органів публічної влади та більш ефективному публічному управлінню.

2. Справедливість. Наступною важливою для адміністративно-правової аксіології категорією є справедливість.

Узагальнено, що аналіз адміністративно-правової літератури надає підстави узагальнити, що найчастіше про справедливість йдеться:

- у контексті аналізу норм здебільшого матеріального права, спрямованих на встановлення соціальної справедливості у державі та суспільстві;
- у контексті аналізу норм здебільшого процесуального права, спрямованих на реалізацію в адміністративному судочинстві права на справедливий суд.

Резюмовано, що аналіз справедливості як ключової категорії в адміністративно-аксіологічних дослідженнях сприяє подальшому удосконаленню забезпечення рівного ставлення до всіх громадян і юридичних осіб. Насамперед, справедливість вимагає об'єктивного та неупередженого розгляду адміністративних справ, що гарантує, що рішення органів публічної влади приймаються на основі об'єктивних критеріїв і без дискримінації. Це також означає, що всі адміністративні процедури мають бути справедливими та прозорими, забезпечуючи чесне ставлення до всіх учасників.

Ключові слова: адміністративно-правова аксіологія, цінності та принципи правової системи, людиноцентризм та права людини, справедливість.

Mandrychenko Zh.V. DEFINITION OF THE MAIN CATEGORIES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL AXIOLOGY: HUMAN-CENTEREDNESS AND JUSTICE

For administrative law, several key categories can be added to the list of categories that are important for administrative and legal axiology. They are also inherent in other branches of law, but they are more limited in scope than the categories summarized in the list above.

1. Human-centeredness. Human-centeredness in administrative law means focusing on the needs and interests of citizens. It is an approach that puts people at the center of administrative processes and decisions, taking into account their rights, interests and dignity. The human-centered approach requires administrative authorities to ensure that administrative procedures are convenient, accessible and understandable for citizens, and that their opinions and feedback are taken into account when making decisions. This contributes to increased trust in public authorities and more effective public administration.

2. Justice. The next important category for administrative and legal axiology is justice.

In general, the analysis of administrative and legal literature gives grounds to generalize that justice is most often referred to

- in the context of analyzing the rules of mostly substantive law aimed at establishing social justice in the State and society;
- in the context of analyzing the rules of mainly procedural law aimed at realizing the right to a fair trial in administrative proceedings.

The author summarizes that the analysis of justice as a key category in administrative and axiological research contributes to further improvement of ensuring equal treatment of all citizens and legal entities. First of all, fairness requires an objective and impartial consideration of administrative cases, which guarantees that decisions of public authorities are made on the basis of objective criteria and without discrimination. This also means that all administrative procedures must be fair and transparent, ensuring fair treatment of all participants.

Key words: administrative and legal axiology, values and principles of the legal system, human-centeredness and human rights, justice.

Постановка проблеми. В одній з наших попередніх статей з питання адміністративно-правової аксіології було проаналізовано ключові категорії,

які включають цінності, оцінку, ціннісні орієнтації, правові цінності та цінності права. Ці категорії є важливими для розуміння та вивчення впливу

ву цінностей на формування та функціонування правової системи. Висновок, який було зроблено з дослідження, полягав в тому, що адміністративно-правова аксіологія є важливою складовою юридичної науки, оскільки дозволяє враховувати не лише об'єктивну реальність, а й суспільні цінності та моральні установки. Розуміння цих аспектів дозволяє покращувати нормативне регулювання, забезпечуючи більш ефективне та справедливе управління та захист прав громадян. Але, крім цих «загальних» категорій доцільно виділяти також і «спеціальні» категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При написанні статті акцент було зроблено на напрацювання аксіологічного спрямування фахівців з публічного права (див. наприклад, [1–6]), у першу чергу – з адміністративного права. Однак, невелика кількість таких розробок фахівців з адміністративного права приводить до невтішного висновку, що в українській науці адміністративного права ця тема потребує подальших досліджень. На часткову ліквідацію цієї прогалини і спрямована ця наукова стаття.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб виокремити спеціальні категорії, важливі для адміністративно-правової аксіології України.

Виклад основного матеріалу. Для адміністративного права до переліку категорій, що є важливими для адміністративно-правової аксіології, можна додати ще декілька ключових категорій. Вони притаманні також і іншим галузям права, але мають більш вузьке поширення – у порівнянні з категоріями, які було узагальнено у перелік вище.

1. *Людиноцентризм.* Людиноцентризм у адміністративному праві означає орієнтацію на потреби та інтереси громадян. Це підхід, який ставить людину в центрі адміністративних процесів і рішень, враховуючи її права, інтереси та гідність. Людиноцентричний підхід вимагає від адміністративних органів забезпечення зручності, доступності та зрозумілості адміністративних процедур для громадян, а також врахування їхньої думки та зворотного зв'язку при прийнятті рішень. Це сприяє підвищенню довіри до органів публічної влади та більш ефективному публічному управлінню (дивись, наприклад, [7]).

В українській літературі з адміністративного права вже кілька десятиліть робиться акцент на тому, що «треба реформувати адміністративне законодавство України, передусім запровадити людиноцентристську ідеологію. Адже радянська та пострадянська доктрини підміняли принципи цієї галузі принципами державного управління. Це перешкоджало демократичному розвитку основних інститутів адміністративного права» [8]. Такий підхід наголошує на необхідності переосмислення подальших напрямів розвитку науки адміністративного права з урахуванням сучасних

демократичних цінностей, де основна увага приділяється правам і свободам людини. Це сприятиме створенню ефективнішої та більш гуманної правової системи, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства.

Наведена вище цитата підкреслює важливість переходу від авторитарної моделі публічного управління до моделі, орієнтованої на права людини, що є необхідним для побудови справедливого та демократичного правопорядку. Подальше впровадження людиноцентристської ідеології в адміністративне право забезпечить захист інтересів громадян та сприятиме прозорості і підзвітності органів публічної влади.

У цьому контексті виникає потреба в більш детальному формулюванні нової адміністративно-правової доктрини, яка б враховувала всі ці аспекти. Як зазначає один із дослідників, необхідно прагнути до «формування нової адміністративно-правової доктрини на засадах людиноцентризму, поваги гідності, прав і свобод громадян, посилення сервісної ролі держави та її органів, забезпечення справедливого балансу інтересів у публічно-правовій сфері» [9, с. 18]. Ця цитата акцентує увагу на ключових елементах, які мають бути складовими нової доктрини адміністративного права України.

Людиноцентризм передбачає пріоритетність прав і свобод людини над інтересами держави, що є основою демократичної системи права. Повага до гідності, прав і свобод громадян є фундаментальними принципами, які повинні лежати в основі всіх правових реформ. Посилення сервісної ролі держави та її органів сприятиме підвищенню ефективності та прозорості державного управління. Нарешті, забезпечення справедливого балансу інтересів у публічно-правовій сфері дозволить гармонізувати відносини між державою та громадянами, створюючи умови для стійкого розвитку суспільства.

Аналізуючи цю цитату, можна зробити висновок, що реформування адміністративного права України повинно враховувати сучасні демократичні цінності та орієнтуватися на забезпечення прав і свобод людини. Це вимагає не лише змін у законодавстві, але й переосмислення ролі держави та її органів у відносинах з громадянами. Тільки тоді можна буде говорити про створення ефективної та справедливої правової системи, яка відповідатиме потребам і очікуванням сучасного суспільства.

Аналізуючи попередні підходи до реформування адміністративного права, можна дійти висновку, що основним напрямом розвитку повинно стати забезпечення прав і свобод громадян, а також посилення сервісної ролі держави. Однак важливо також враховувати, що ці зміни мають відбуватися в контексті загального переосмислення принципів адміністративного права, щоб воно відповідало сучасним демократичним стандар-

там і гуманістичним цінностям. Це необхідно для створення ефективної правової системи, яка зможе належним чином регулювати відносини між державою та громадянами.

З огляду на важливість реформування адміністративного права, акцент має бути зроблено на впровадженні людиноцентристської ідеології. Це не тільки сприятиме демократичному розвитку, але й допоможе усунути застарілі підходи, що залишилися від радянської та пострадянської доктрин. Наступним кроком у цьому процесі є переосмислення аксіологічних засад адміністративного права, що забезпечить відповідність нової системи принципів сучасним вимогам та цінностям.

У цьому контексті важливо зазначити, що «аксіологічні засади оновленої системи принципів адміністративного права України мають відповідати гуманістичним, людиноцентристським засадам розуміння взаємовідносин приватних осіб із органами влади, враховувати європейські принципи та стандарти діяльності органів публічної адміністрації» [9, с. 22–23]. Ця цитата підкреслює важливість інтеграції гуманістичних та людиноцентристських цінностей у процес реформування адміністративного права. Це означає, що взаємовідносини між приватними особами і органами публічної влади мають будуватися на основі поваги до прав і гідності кожної людини. Крім того, необхідно враховувати європейські принципи та стандарти діяльності органів публічної адміністрації, що сприятиме інтеграції України до європейського правового простору і підвищенню ефективності державного управління.

Аналізуючи цю цитату, можна зробити висновок, що аксіологічні засади реформування адміністративного права мають ґрунтуватися на принципах гуманізму і людиноцентризму, що передбачає переорієнтацію правової системи на захист прав і свобод людини. Це передбачає переосмислення ролі адміністративного права у суспільстві, де воно має служити не лише інструментом публічного управління, але й засобом захисту прав і свобод громадян. Саме врахування європейських стандартів дозволить забезпечити ефективність і прозорість діяльності органів публічної адміністрації, сприяючи таким чином розвитку демократичних інститутів в Україні.

В якості проміжного висновку слід зазначити, що людиноцентризм є ключовою категорією для адміністративно-правової аксіології, яка підкреслює важливість орієнтації адміністративного права на захист прав, свобод та гідності людини. Цей підхід забезпечує гуманістичне розуміння взаємовідносин між приватними особами та органами влади, що є важливим кроком у реформуванні адміністративного права в Україні. Перехід до людиноцентристської ідеології допомагає усунути застарілі підходи радянської та пострадянської доктрин,

сприяє демократичному розвитку правових інститутів та інтеграції до європейського правового простору. Впровадження людиноцентристських принципів в адміністративне право дозволяє забезпечити справедливий баланс інтересів у публічно-правовій сфері, підвищити ефективність та прозорість діяльності органів публічної влади, що є необхідним для побудови правової держави.

2. Справедливість. Наступною важливою для адміністративно-правової аксіології категорією є справедливість.

О. П. Васильченко запропонувала уважати, що «недоречно оцінювати право як справедливе або несправдливе, оскільки право своєю суттю передбачається справедливим» [10, с. 28]. Думка О. П. Васильченко піднімає важливе питання про природу права і його зв'язок зі справедливістю. Це твердження має кілька аспектів, які варто розглянути в контексті адміністративного права.

По-перше, твердження професора Васильченко ґрунтується на ідеалістичному баченні права, де право передбачається справедливим за своєю природою. Це відображає традиційний юридичний підхід, згідно з яким право створюється для підтримання порядку і справедливості в суспільстві. В такому контексті справедливість є внутрішньою характеристикою права, і будь-які відхилення від справедливості вважаються порушенням права.

По-друге, реальність правозастосування часто показує, що не всі правові норми і рішення є справедливими, особливо в адміністративному праві. Адміністративне право регулює діяльність органів публічної влади і їх відносини з громадянами, і в цій сфері часто виникають конфлікти інтересів, зловживання владою та бюрократичні правопорушення. Тому оцінка права з точки зору справедливості є важливою для виявлення і виправлення таких недоліків.

По-третє, для адміністративного права оцінка норм права і прийнятих на їх основі рішень з точки зору справедливості є критичною. Це допомагає забезпечити те, щоб органи публічної влади діяли в інтересах громадян і дотримувалися принципів рівності, прозорості і законності. Без такої оцінки важко виявити і усунути несправдливості, що можуть виникнути в процесі правозастосування.

Отже, твердження професора Васильченко, хоч і відображає певний ідеал права, є дещо обмеженим з практичної точки зору. В адміністративному праві необхідно постійно оцінювати норми права і прийняті на їхній основі рішення з точки зору справедливості, щоб забезпечити ефективне і справедливе публічне управління, яке відповідає очікуванням громадян і захищає їх права. Це робить справедливість не лише передбаченою, але й фактичною характеристикою права.

Висновки. Аналіз справедливості як ключової категорії в адміністративно-аксіологічних дослі-

дженнях сприяє подальшому удосконаленню забезпечення рівного ставлення до всіх громадян і юридичних осіб. Насамперед, справедливість вимагає об'єктивного та неупередженого розгляду адміністративних справ, що гарантує, що рішення органів публічної влади приймаються на основі об'єктивних критеріїв і без дискримінації. Це також означає, що всі адміністративні процедури мають бути справедливими та прозорими, забезпечуючи чесне ставлення до всіх учасників.

У цілому, аналіз адміністративно-правової літератури надає підстави узагальнити, що найчастіше про справедливість йдеться:

- у контексті аналізу норм здебільшого матеріального права, спрямованих на встановлення соціальної справедливості у державі та суспільстві;
- у контексті аналізу норм здебільшого процесуального права, спрямованих на реалізацією в адміністративному судочинстві права на справедливий суд.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають в тому, щоб дослідити кожен з двох виділених вище аспектів.

Література

1. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 135–138.
2. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24–27.
3. Mishyna N. Exploring theory-generating expert interviews: implementing ECtHR judgments by local and regional authorities. *Scientific Collection «InterConf+»*, 2024. № 46 (205). P. 164–172.
4. Mishyna N. Combining municipalization of human rights and sustainable development: a comprehensive approach. *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. № 204. P. 165–167.
5. Лерега Ю.О. Права дитини в інформаційному цифровому просторі. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 79–83.
6. Лерега Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 6–21.
7. Тарахонич Т.І. Людиноцентризм у праві та у правовому регулюванні: реалії сьогодення. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 281–284.
8. Європейські принципи адміністративного права. *Правовий тиждень*. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121615>
9. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 17 с.
10. Васильченко О.П. Рівність людей та свобода і справедливість: питання співвідношення і пріоритету. *Наше право*. 2015. № 1. С. 27–33.